

Протестантството в България в контекста на Освободителната война и учредяването на самостоятелна българска държава

Институт за протестантска история

Войната от 1877-78 г. е последната от поредицата войни между Руската и Османската империи през 18 и 19 век, израз на противопоставянето на интересите на двете държави за контрола върху териториите на Балканския полуостров и Проливите. Именно тези земи се оказват ключов фактор в концепциите за развитие и могъщество на двете империи. Руско-турското противопоставяне ангажира всички Велики европейски сили, като преследването на техните имперски интереси предопределя и позицията им в редицата конфликти. На фона на политическите, икономически и военни сблъсъци между Великите сили българският народ преживява своето национално възраждане, като съдбата му неизбежно се превръща в елемент от борбата за надмощие между Великите сили.

Разгласяването на събитията свързани с потушаването на Априлското въстание, ключова роля за което изиграват американските протестантски мисионери, журналистът Макгахан и дипломатът Скайлър разкъсват обръча от предрасъдъци в европейското обществено мнение, третиращ съдбата на българите единствено в контекста на домогванията на Руската империя към Константинопол и Проливите. След разгласяване на фактите за Априлското въстание цивилизационната култура и протестантско-католическата етика на християнска Европа са конфронтирани с непосредствения факт на непоносимото положение на българския народ в пределите на една ислямска, трудно модернизираща се, феодална империя. Това е основната причина за пръв път руското настъпление да не срещне яростната съпротива на европейските Велики сили и войната да донесе същностна промяна в националната съдба на българския народ.

Българските протестанти заедно със своите православни сънародници възторжено посрещат войната и споделят общите страдания на хора, чиито домове, села и градове са превърнати в арена на бойните действия. Подобно български православни и католически християни и български евангелски християни загиват при кланетата, извършвани от турските сили из села и градчета, а мнозина са принудени да бягат заедно с цялото население от повторно превземаните от турската армия селища. В своите репресии турците не правят разлика между православни, католици и протестанти. Протестантски молитвени домове са опожарявани редом с православните храмове. През ранната пролет на 1878 г. военната кампания приключва с подписаното в Сан Стефано мирен договор, който обаче оставя отворена вратата за допълнителен договор, изработен с участието на всички Велики сили. Русия постига огромен политически военен успех, тъй като нейната армия овладява значителна част от Европейската територия на Османската империя, населена преобладаващо с българско население. На дневен ред излиза въпросът за бъдещето на тази територия. В предвидената според Сан Стефанския мирен договор Българска държава, обхващаща значителна част от етническите български земи западните Велики сили виждат един бъдещ руски протекторат, който изцяло ще служи на руските стратегически интереси в района на Проливите и Близкия изток. Отново съдбата на

българите е поставена в контекста на противопоставянето между Великите сили. Скоро става ясно, че подготвяната мирна конференция значително ще ограничи изцяло свободната българска територия и земите, на които българският народ преобладава ще бъдат поставени под различен статут и управление. Провелият се през лятото на 1878 г. Берлински конгрес узаконява тези планове и българската територия според Сан Стефанския мирен договор е разпокъсана в автономната област Източна Румелия, Османската империя, Кралство Сърбия, а Северна Добруджа е присъединена към Румъния като компенсация за окупираните от Руската империя румънски земи. Ограничена самостоятелност получават земите на север от Стара планина и Софийския санджак, които като Княжество България бележат възстановяването на самостоятелна българска държава след пет вековно османско владичество.

В тези драматични събития на национален възторг и покруса българският народ получава отново симпатиите и подкрепата на американските протестантски мисионери. Независимо от всички опасения на Запада, че евентуалната българска държава би била просто придатък и мasha на Руската империя, американските мисионери решително отстояват позицията, че най-справедливото и разумно решение би било именно изпълнението на договора от Сан Стефано. Отново вестник “Зорница” се превръща в трибуна на защитата на българския народ. В поредица от статии политиката на Дизраели и Бисмарк е подложена на унищожителна критика. От американския печат са превеждани материали, които обективно оценяват приноса на Русия и жертвите, които е дала в свършилата война, както и липсата на всякаква етика в позицията на Англия и Германия, големи територии населени с християнско население да продължат да бъдат управлявани от Османското правителство. Тук е мястото да отбележим, че благодарение на мисионерите, американското обществено мнение изключително симпатизира на българската кауза, а четирима американски журналисти придружават руската армия по време на Освободителната война. Един от тях е Джануариъс Макгахан, който е не само кореспондент за България, но и се бие като доброволец в Освободителната война. На 36 г. възраст едва, той заболява тежко от тиф и почива скоро след войната край Одрин.

Важен факт е, че именно протестантският в. “Зорница” първи публикува още през март 1878 г. текста на Сан Стефанския мирен договор, който достига до всички освободени или все още под османска власт намиращи се български селища. Договорът се превръща се в символ на идеала на българите за национално обединение. Вестник “Зорница” публикува защитата на княз Горчаков срещу обвиненията на английски политици, че предвидената в договора голяма България ще бъде руски протекторат. Същевременно отново в. “Зорница” първи изнася на своите страници информация за планираните различни варианти на подялба на българските земи и предупреждава за опасността Източна Румелия да бъде очертана по начин, който да лиши българския елемент от надмощие в тази територия. Зорница категорично защитава българите от нападките в западната преса, че подлагат на тормоз малцинствата в освободените земи. В статията “Настоящото поведение на българския народ спрямо другите народи” издателите на вестника задълбочено увещават българските читатели да не дават никакъв повод на противниците на националното обединение за противобългарска пропаганда. Вестник “Зорница” е напълно съпричастен към негодуванието на българите срещу решенията на Берлинския конгрес. Статията “Берлинският конгрес и българите” остро осъжда постановленията на конгреса и предупреждава за тежките последствия, които те ще имат върху бъдещето на балканските

народи. Същевременно издателите на “Зорница” информират българските читатели за приятелското и достойно отношение към тяхната съдба на английския политик Гладстон и неговата либерална партия, като по този начин се стремят да предпазят българите от субективни англофобски настроения. През август 1878 г. в. “Зорница” публикува речта на Гладстон пред английския парламент, в която той защитава българската кауза и осъжда решенията на Берлинския конгрес.

Наред с правдивото отразяване на попарените надежди за освобождение на всички българи в. “Зорница” се стреми да вдъхне надежда и кураж на българския народ като го предпази от крайни и отчаяни действия, които само биха влошили положението му. В редица статии от началото на 1879 г. са изтъкнати всички перспективи за прогрес и развитие, което променената след войната ситуация дава пред българите. На българския народ му предстои да вземе съдбоносни решения за начина, по който да устрои своята възстановена държава, за това каква политическа и икономическа система желае да има, какво общество желае да изгражда. Мнозина наблюдатели предричат скорошен крах на самостоятелната българска държава. Тук помощта, съветите и внушенията, които мисионерите, приятели на българския народ, правят сред българските политически и обществени среди ще се окажат безценни.

В заключение трябва да изразим недоумението си от необоснованите обвинения на някои изследователи като Татяна Нестерова относно отношението на американските евангелски мисионери към българската кауза. Не съществува нито един официален документ или публична трибуна, където мисионерите да не отстояват пробългарска позиция. Всичките свои опасения и резерви те изразяват в лична кореспонденция или дневници, мислейки и говорейки като искрени приятели на българите, които работят с всички сили за каузата на българската нация и независима държава. Събитията около възстановяването на Българската държава са сложни и противоречиви. Невъзможно е да бъде оценявана едностранчиво ролята на нито една от Великите сили. Русия безспорно преследва своята имперска програма за експанзия, но неоспорим факт е огромната симпатия и съчувствие към славяните под османско владичество, за свободата на които загиват десетки хиляди. Безспорно сред руския политически елит има горещи приятели на българите и няма как да очакваме от тогавашните руски политици напълно да разграничат националните интереси на българите от руския идеал за имперско надмощие и тържество на руското православие под егидата на имперска Русия. От друга страна трябва да си дадем сметка, че православни народи като украинския и грузинския или близки до православието като арменския, които са освободени от Русия и включени в Руската империя и до днес мъчително изграждат своята национална идентичност, преживяват своята национална еманципация и все още страдат от подтискащото забавяне в развитието си, следствие на руската хегемония. Трябва да се вземе предвид и фактът, че националната еманципация на балканските народи довежда до ужасяваща вълна от омраза и кръвопролитни войни между православните балкански нации. Тези събития потвърждават някои от опасенията на Запада. Никога няма да може напълно да бъде оценено културното богатство, от което балканските народи се лишават, създавайки етнически хомогенни общества на мястото на градовете, в които често е имало до четири-пет различни квартала население с различни етноси. В тази сложна и противоречива обстановка учудващо трезво, правдиво и мъдро звучат позицията и съветите на американските протестантски мисионери – републикански модел на управление на територията на автентичните български земи, в който модел

всички граждани са равни пред закона и равнопоставени етнически, културно, религиозно. Моделът на такава българска държава, изградена в рамките на всички български територии определено е проекция на републиканския федерален американски модел. Той се различава радикално от представите, родени от политическите игри и пазарлъци между привържениците на Великите сили, както и на бесовете на национализма. Всъщност по своя характер, единствено този модел на държавно управление и структура съвпада напълно с републиканския модел на Васил Левски.

protestantstvo.com